

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
БЛАГОЕВГРАД
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ФИЛОСОФИЯ“

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

Професионално направление: 2.3. Философия

Научна специалност: История на философията

СПЕКУЛАТИВНАТА ЛОГИКА НА ХЕГЕЛ КАТО НРАВСТВЕН ПЪТ НА ДУХОВНА ЕВОЛЮЦИЯ

Докторант:

Иво Иванов Минков

Научен ръководител:

Проф. дфн Валентин Канавров

Благоевград, 2020

Дисертационният труд е обсъден и одобрен за защита на заседание на Катедра..... към Философски факултет на Югозападен университет „Неофит Рилски”, проведено на.....

Защитата на дисертационния труд ще се състои на..... в зала №... на УК1 на Югозападен университет „Неофит Рилски” пред НАУЧНО ЖУРИ в състав:

Доц. д-р Силвия Кръстева

Проф. д-р Иван Камбуров

Проф. д-р Веселин Дафов

Доц. д-р Васил Видински

Проф. д-р Валентин Канавров

Дисертационният труд е в обем от 260 стр. и се състои от списък на съкращенията и начин на цитиране, въведение, три глави, заключение, библиография и именен показалец. Библиографията съдържа 194 заглавия на български, руски, немски и английски език.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА И НАЧИН НА ЦИТИРАНЕ

ВЪВЕДЕНИЕ

ПЪРВА ГЛАВА: ТРАНСЦЕНДЕНТАЛНА ЛОГИКА И СПЕКУЛАТИВНА ЛОГИКА

1. Общи положения

- 1.1 Понятие за *Логика* при Кант
- 1.2 Понятие за *Логика* при Хегел
- 1.3 *Методът* в логическите учения на Кант и Хегел

2. Трансцендентална аналитика и движение на понятието

- 2.1 Трансцендентална дедукция и изхождане от самия предмет
- 2.2 Трансцендентално единство на аперцепцията и схващане на нещата в техните понятия
- 2.3 Схематизъм на чистите разсъдъчни понятия

3. Снемане на трансценденталната диалектика и диалектическата илюзия чрез противоречивостта на разума

- 3.1 Паралогизмите на *субекта*
- 3.2 Антиномииите в *учението за света*
- 3.3 Недостижимостта на *трансценденталния идеал*

Общи изводи

ВТОРА ГЛАВА: ОБЕКТИВНА И СУБЕКТИВНА ЛОГИКА

1. Логика на понятието като *битие*

- 1.1 Система на категориите в *Учението за битието*
 - 1.1.1 Качествени изменения на битието (*Битие, Нищо, Крайност, Едно и Много*)
 - 1.1.2 Количествени изменения на битието (*Прекъсната и Непрекъсната* величина, *Екстензивност* и *Интензивност* на квантума, *Обратно отнасяне*)
 - 1.1.3 Мярка (*Спецификация, Реални отношения, Индиференция*)
- 1.2 Система на категориите в *Учението за същността*

- 1.2.1 Рефлексия на същността (*Привидност, Различие, Определеност на основанието*)
- 1.2.2 Явление (*Вещ и Материя, Сетивен и Свръхсетивен свят, Сила и нейното понятие*)
- 1.2.3 Действителност (*Абсолютен атрибут, Възможност и Необходимост, Причинност*)
- 1.3 Обективната логика като специфична систематизация на „старите“ онтологии
 - 1.3.1 Рецепция на древните онтологии (Парменид, Хераклит, Демокрит)
 - 1.3.2 Учението за същността и онтологията на Платон
 - 1.3.3 Спекулативната онтология на Аристотел и прехода към логика на понятието като *понятие*

2. Логика на понятието като *понятие*

- 2.1 Система на категориите в *Учението за понятието*
 - 2.1.1 Субективност (*Особено понятие, Съждане за рефлексия и Съждане за необходимост, Умозаключение за рефлексия*)
 - 2.1.2 Обективност (*Механичен процес, Химичен процес, Цел и Средство*)
 - 2.1.3 Идея (*Жизнен процес, Синтез и Познание, Абсолютна идея*)
- 2.2 *Понятието* и математическото познание през XVIII-XIX век
- 2.3 Идеята за системната природа на разума и силата на опосредстването

Общи изводи

ТРЕТА ГЛАВА: СПЕКУЛАТИВНА ЕТИКА И ДУХОВНА ЕВОЛЮЦИЯ

1. Епохата на Просвещението и необходимостта от теоретична разработка на *идеята за свободата*

- 1.1 Английско и Шотландско Просвещение
- 1.2 Френско Просвещение
- 1.3 Немско Просвещение

Резултат: *Абсолютният субект* и *Идеята за свободата*

2. Абсолютният субект и прогресът в съзнанието за свобода

- 2.1 Отношение към Висшата същност (релацията *Абсолютен субект-Бог*)
- 2.2 Отношение към Другия (релацията *Абсолютен субект-Другия*)

2.3 Отношение към Себе си (релацията *Абсолютен субект-Аз*)

Резултат: Философското теоретизиране на свободата и прогресът в съзнанието за свобода

3. Идеята за свободата като Абсолютна идея. Типология на духовната еволюция

3.1 Конструирание на *идеята за свободата* откъм *Логиката* (свободата като спекулативно-логически резултат)

3.2 Конституиращата функция на свободата. Опит за своеобразна топология

3.3 Опосредстващата функция на свободата като *онтологичен принцип на нравствеността*

Съвременна интерпретация на Абсолютния субект

Общи изводи

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

БИБЛИОГРАФИЯ

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ

1. ОБЕКТ, ПРЕДМЕТ И ЦЕЛ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Обект на дисертационното изследване са трансценденталната логика на Кант и спекулативната логика на Хегел, с акцент върху втората. В трета част обект на изследване става *Абсолютният субект* и неговото формиране в историко-философски и в концептуален план, като спекулативно-логическо трансформиране и преформатиране. **Предмет** на дисертационния труд е *съдържателният методологически преход* от трансцендентално към спекулативно, както и *спекулативно-диалектичния ход* на логическите категории, като сила на *опосредстването* и една нова спекулативна идея за *нищото* и *отрицателността*, която резултира във вътрешното противоречие на *Абсолютният субект* и необходимостта от неговото за-връщане в три посоки по двойно опосредствания път на духовна еволюция. **Целта** на научното изследване се свежда до обосноваване на спекулативната логика на Хегел като нравствен път на духовна еволюция, или какво е методологическото основание на прехода от логика към етика и, обратният път, като онтологизиране на практическото. Да се покаже как в прехода от логика към етика, посредством съдържателно методологизиране на опосредстването, спекулативно-диалектически и иманентно се конституира смисъла на етичeskото. Така, като крайна цел се оформя демонстрирането на опосредстващата функция на свободата като онтологичен принцип на нравствеността, а по този начин задаване параметрите на една възможна нова критическа спекулативна етика.

2. ЗАДАЧИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ПОСТАВЕНАТА ЦЕЛ

Задачите пред дисертационното изследване за изпълнение на така поставената цел са три, спрямо структурата и трите глави. **Първо**, да се експлицира и проясни необходимостта на трансценденталната логика, като в прехода към спекулативна логика, се схване и утвърди нейното фундаментално значение за *духовната еволюция* и теоретичното разгръщане на *идеята за свободата*, на *тяхната* типика. **Второ**, през концептуален анализ на спекулативната логика на Хегел и задълбочаване в средния термин на всяка триада в развитието на логическите категории да се покажат мястото и функциите на *опосредстването*, неговата *особена* и *всеобща* роля едновременно, както и възможностите за негови проекции в областта на морала и нравствеността. **Трето**, разкривайки ставането на *Абсолютният субект*, през историко-философското формиране на *идеите за познанието* и *правните идеи*, да се осъществи задълбочаване в самия него, като *морално* оттегляне в себе си и експлициране на същностните за него релации, посредством концепциите за *признание* и *отчуждение* (*двойно опосредстващи*), като по този начин се даде вид на истинският прогрес в съзнанието за свобода. Така оформеният *Абсолютен субект* е топосът, в който историко-философски и концептуално се извежда и кристализира *идеята за свободата*, представяйки

необходимостта от нейното развитие на една различна теоретична плоскост, определянето на нейната типика и топология на нейните производни (право, морал, нравственост). Това ново теоретично поле трябва да се обособи като опосредстващата функция на свободата и нейната сила като онтологичен принцип на *нравствеността*.

3. ТЕЗА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Докторска теза: логическото и битийното осмисляне на нравствеността през идеята за свободата и нейната принципна опосредстваща функция внася импулс за онтологично постигане на нравствеността. Дисертацията разкрива сливането на онтологично снетите пътеки на ставането на логиката и нравствеността и постига същността на *Абсолютния субект*. Докторската теза кристализира по двойно опосредстван път на методологично обосноваване на типологията на духовната еволюция. Историко-философският анализ на конституцията на *Абсолютния субект* интерпретативно прераства в нов, системен спекулативно-етически проект.

4. МЕТОДОЛОГИЯ

Водещата **методология** на дисертационния труд е *спекулативно-диалектична*, при която в първа част се разпредметява Кантовата философия и прехода към Хегел, а във втора самата Хегелова философия. Заемайки Хегеловата методология се достига до *единичността (Абсолютният субект)*, през отрицанието на първите две абстракции от триадата, които бидейки диалектични, правят себе си субект. Този субект е нещо дейно, „опосредстващото се със себе си движение и дейност“. Така този *Абсолютен субект* става непосредственост и опосредстване едновременно, начало и край, първото и последното. Важно е да се открие оттам насетне простото отношение към самия Себе си. Тази релация обаче става едва третият, *единния* момент на първите две релации в *Абсолютният субект*. Така чрез външната форма на метода се достига до съдържателната (вътрешната, етическата) страна на последния, като и самия метод се развива до степен на система, до целокупност.

Това е генералният ход от всеобщо, през особено, към единично. Изтъкването на особеността обаче е съществен момент в дисертационното изследване, защото този среден термин от всяка триада е задвижващата сила, отрицанието, нищото, опосредстването. Така в първа част, като способстващ метод кристализира *сравнителният анализ* на трансцендентално и спекулативно и по-важното, *преходът* от първото към второто. По-нататък, във втора част, като помощно средство изпъква *концептуалният анализ*, който се фокусира върху самия метод. Използва се Хегелова методология, като същевременно се анализира и последната в спекулативно-диалектичния ход до *Абсолютният субект*. Така се осъществява анализ на самия метод, което съпътства идеята за съдържателното методологизиране на опосредстването и тезата за обосноваването на двойното основание и двойното

опосредстване на духовната еволюция, по пътя на доказване и извеждане необходимостта от етика на *Абсолютният субект*.

В трета част, първо през *историко-философски анализ* се експлицира формирането на необходимостта от теоретична разработка на *идеята за свободата* в историята и теорията, във философията и методологията на *правото* и *общите идеи за познанието*. Достигайки идеите на Хегел в тази посока и неговия философско-исторически възглед за прогресът в съзнанието за свобода, както и поради спецификата на изследвания предмет (*Абсолютният субект*), се прилага *феноменологичния* (по Хегел) *метод* на дедуциране на посочения прогрес, откъм самия него, като за-връщане напред („връщащо се обратно приближаване“) и разгръщане на трите фундаментални отношения на *Абсолютният субект*. Това е *моралната* страна на тази трета част. И последно, като система на целокупността *методът на опосредстването*, първо, посочва свободата като съществена страна на нравствеността и необходим *спекулативно-логически резултат*; второ, извежда се като онтологичен принцип изобщо; и трето, като типика на свободата става онтологичен принцип на *нравствеността*, който запазва всяко предходно съдържание и е сгъстен вътре в себе си. Така етиката на *Абсолютният субект* има в себе си *спекулативно-логическото* и силата на опосредстването, тя е опосредстването със самото себе си.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

В самото начало на дисертационния труд са изписани съкращенията на използвани съчинения, както и начин на цитиране, в зависимост от това дали става въпрос за книга или монография, статия в списание, статия в сборник, встъпителна студия, интернет източници. Посочен е и начина на цитиране в текста.

Въведението (стр. 8-11) експлицира актуалността на дисертационното изследване, неговата оценка на съвременния технологичен напредък в контекста на необходимостта от нравствено и духовно израстване на човешката личност. В тази връзка се начева прокарване пътя на *метафизическата настройка* към нравствените устои. Дълбокият и същностен замисъл се състои в съдържателния преход от *трансцендентална логика* към *спекулативна логика*, в снемане на първата в последната и откриване на нови теоретични хоризонти пред *идеята за свободата*, чиито топос на разгръщане и опосредстваща функция предзадава възможността за онтологически характеристики на нравствеността. В този порядък се откроява типиката на *духовната еволюция*, нейното двойно опосредстване през логиката и нравствеността. Затова основополагащ акцент в дисертационния труд представлява и интерпретацията на *спекулативната логика* през призмата на *средния термин* с фокус върху анализ на *самото опосредстване*, като онтологичен принцип въобще. По този начин се разгръща теоретичния потенциал на опосредстването по пътя на *духовна еволюция* и възможността за оформяне на една нова *спекулативна етика* с критически и метафизически заряд.

Представени са обекта, предмета, целта и задачите за нейното постигане, докторска теза и водеща методология на научното изследване. Всичко това придобива специфичен систематичен облик в три глави, всяка една последвана от общи изводи, които обобщават анализите и извеждането на идеи, прокарващи понататъшния ход на дисертацията, и, които в края са синтезирани под формата на заключение. Приведен е списък с библиография и именован показалец.

Първа глава (стр. 12-55), озаглавена „Трансцендентална логика и спекулативна логика“, се състои от три основни параграфа. **Първи параграф** (стр. 14-22), „Общи положения“ се състои от три подпараграфа, в които се разглежда понятието за *логика*, съответно при Кант и при Хегел, както и *метода* в техните логически учения. Изтъква се спецификата и типичната характеристика на понятието за *логика* при единия и другия философ, като се обръща внимание върху еволюцията на трансценденталното схващане, накъм спекулативно схващане на логическото. Дисертационното изследване начева със спекулативно-диалектичното третиране и полагане необходимостта на прехода, изменението, животворния процес на понятието въобще, динамиката. Аргументира се както необходимостта на Кантовия евристичен проект за трансцендентална логика и критическо метафизическо философстване, така и снемането и съхраняването на последното в едно спекулативно надграждане, което не застава веднъж завинаги в готов вид, а има в себе си неспокойствието и противоречивостта, която го кара да отиде отвъд самото себе си. В методологическите учения на двамата велики немски философи израства идеята за *противоречието*, за неударжимостта и ударжането едновременно. Естеството на диалектическия метод експлицира възможността и необходимостта от преход, от движение на разсъдъчно съзнание към разумно съзнание.

Втори параграф (стр. 22-41), „Трансцендентална аналитика и движение на понятието“ задълбочава сравнителния анализ между Кант и Хегел, като по този начин същевременно го обосновава в контекста на генералния ход на дисертационното изследване. Актът на компарация е тъкмо с Кант, понеже трансценденталната философия възплъщава новото спрямо логиката на Аристотел и мисленето на Новото време. В нея имплицитно е вътъкано *понятието*, неговата методология, а този ход резултира в *идеята за свободата*. Посочва се въвеждането на съдържанието в полето на логиката, но и оставането на Кант в определенията на познаващия субект. Като контрапункт е представена идеята на Хегел за завръщане към мисловността на древните философи в Гърция, в смисъла на отправяне към определенията на предмета, че на мисленето съответства битието. Изказва се позиция, че освен принципа за тъждество на мислене и битие трябва да се вземе предвид и заслугата на Кант, преобръщането на идеята за пасивността на съзнанието. Така в спекулативен дух се схваща Хегеловата идея за *изхождане от самия предмет*. Изтъкната е различната, особена настройка на Хегел спрямо субекта, неговата интенция към обвързване дейността на самосъзнателния „аз“ с „разсъдъка на предмета“, което резултира във възможността за принципно отношение между *логическо* и *етическо*. Изяснени са характеристиките на трансценденталната дедукция, както и референции в тази посока към Фихте и Якоби, или за отношението между непосредствено и опосредствано знание. В тази част на

изследването за първи път се представя възможността за методологическата роля на особеността и опосредстването, за значимостта и съществеността на дейността, на осмисленото битие, отвъд постулатите и първичността. В контекста на проблематиката за непосредствеността и опосредстването по-специално се акцентира и върху *способността за въображение* и конкретно термина *способность* (*Vermögen*). Приведени са анализите на някои съвременни автори върху способността за въображение при Кант и Хегел. В полето на способността за и силата на въображение, се разпростира прехода от трансцендентална дедукция към синтетично единство на аперцепцията. Понятията за сила и способност при Кант намират своя израз и в идеята на Хегел за *изхождане от самия предмет*.

Със *синтетичното единство на аперцепцията* Кант окончателно постановява активността на съзнанието, неговия творчески активитет по отношение на външността, на външното битие. Актът на спонтанност, свободният акт на синтезиране, на свързване се оказва фундаментален. Вплита се и Кантовата идея за *създението*, като основополагаща, както в епистемологичен така и в онтологичен план. През нея става възможно разкриването на тъждеството на трансценденталното единство на аперцепцията и обективното единство на самосъзнанието. А преходът от *трансцендентално единство на аперцепцията* към *схващане на нещата в техните понятия* се осъществява през принципната функция на *отрицателността*, която се откроява в *първото* и става основание на *второто*. Експлицира се Хегеловата трактовка на *понятието* като същностно различаваща се от Кантовата и възможността за познание на *нещата сами по себе си*. *Схващането на нещата в техните понятия* се разбира откъм природата на самото истинно *понятие*, т.е. отвъд само субективната му страна, *в себе си* и *за себе си*. Понятието не е нещо готово в самото начало, то има в себе си своята неудовлетвореност и иманентен порив да се създава и претворява, да се самотрансформира и да се единява с външната реалност.

Разгледан е и *схематизма на чистите разсъдъчни понятия*. В него принципна, опосредстваща функция има *способността за съждение*, една природна заложба, която човек трябва да разгръща, но и в която проличава и се заковава конституцията, самостоятелността на истинното мислене, свободата на човешкия дух. Посочва се особеното значение на схематизма, при който трансценденталната схема чертае *път към онтологизиране*, като се обвързва с основната цел на дисертационния труд, а именно обосновката на *спекулативната логика като нравствен път на духовна еволюция*, пътят на взаимопосредстване на *логическо* и *нравствено*, при който се осъществява духовен прелом, обогатяване на едното и другото. Експлицира се еволюционната страна на схематизма, на духовно издигане от логика към нравственост, но и откъм нравствен опит накъм мисловност и логическа всеобщност, която вече има едно по-друго значение от първоначалното. Тук заляга идеята за онтологизиране на нравствения опит, за една нова *спекулативна етика*, която става необходим резултат на спекулативната логика. В познавателния схематизъм на трансцендентализма се разпознава идеята за *опосредстването* и възможността за теоретизиране и проблематизиране на нейните методологически и онтологически характеристики. Така настъпва и идеята за анализ на самия метод, за *съдържателно методологизиране* и изследване на *самото опосредстване*, чиято цел всъщност е отново синтез и прокарване пътя на този синтез, издигането на сетивността до

мисленето. По този начин се представя идеята за интерпретативното прерастване на Кантовия схематизъм в диалектическия метод на Хегел, защото противопоставянето на сетивност и мислене се разрешава от диалектиката и около тази проблематика се завърта цялото немско класическо философстване.

По двата пътя, от логика към нравственост и от нравствен опит към логическа всеобщност, кристализира възможността за съдържателно методологизиране на *опосредстващата дейност*, на *нищото*, което не е резултат на диалектиката, а е неин принцип, медиращото между сетивното и интелектуалното. Спекулативната логика е пример за тази дейност на *нищото* и в настоящия труд това се демонстрира; *нищото*, като обвързано изобщо с *другостта* и *единичността*, става принцип и в етическата сфера, а логиката се схваща като нравствен път, по който съзнанието се отправя, за да осъществи духовен прелом, духовна еволюция. Тази еволюция се изразява преди всичко в повдигане, извисяване на чувствата към мисленето, не тяхното заличаване и подчиняване изцяло на разума, но тяхното снемане и взаимоотностване с мисленето. Такава е основната цел на дисертационното изследване, а опита за изграждане на една спекулативно-етическа система е конструкцията, схемата и фундаменталното полагане на еволюцията. Като възможни пътища на спекулативно-етическата парадигма са представени виртуалистски теоретифицираната критическа метафизика на В. Канавров, и проекцията на последната в прехода от екстензионалност към интензионалност в логиката, на Кр. Енчев.

Трети параграф (стр. 41-55), „Снемане на трансценденталната диалектика и диалектическата илюзия чрез противоречивостта на разума“, анализира необходимостта на противоречието в трансценденталната диалектика на Кант и неговото оформяне като принцип на спекулативната диалектика на Хегел. Мисленето на противоречието се извлича през анализа на паралогизмите на субекта, антиномиите на чистия разум и недостижимостта на трансценденталния идеал. Това се разкрива като фундамент и корен на идеята за *абсолютната субективност (Persönlichkeit)* като единичен резултат, самосъзнателна свобода. Действителното формиране на *Абсолютния субект* се експлицира и проследява, освен през релацията *Кант – Хегел*, то и през философските възгледи на Фихте и Шелинг. Мисленето на противопоставянето се демонстрира през трите трансцендентални идеи (душа, свят, бог), като се откроява необходимостта от по-нататъшния ход на познанието, проблематизирането и разрешаването на противоречието. В анализа на трансценденталната теология на Кант се посочва едностранчивото отношение, като не-отчитане на крайността и оставане в безкрайния количествен процес, простото трябване. Обратно, извежда се Хегеловото разбиране за обвързаността на крайното с безкрайното, кристализирането на истинското философстване, което стои отвъд разсъдъчното познание. В този обтег между Кант и Хегел се осмисля, както непримиримостта пред Кантовия резултат, така и необходимото полагане на критиката на рационалната теология. *Абсолютният субект* за Кант е илюзия, а за Хегел – нова възможност за човека.

Фундаменталното опосредстване между *трансцендентално* и *спекулативно*, в тази първа част, полага основанията за израстване на нова спекулативно-етическа парадигмалност. Нейно задвижващо основание става съдържателното

методологизиране на *Абсолютния субект* и иманентното полагане на опосредстващата дейност. От една страна интенцията е към посочване на една обща закономерност в трансцендентално-логическото и спекулативно-логическото мислене, която произлиза като лапидарен и строго критически синоптичен поглед върху проблемата за познанието изобщо. От друга страна насочеността е към отчитане на разликите в двата типа философстване, като в единството на двата опита (на тъждеството и на разликата), в един диалектически смисъл да се експлицират методологическите основания на прехода от Кант към Хегел и *Логиката*, както и собствените основания на спекулативно-етическото.

Втора глава (стр. 57-163), озаглавена „Обективна и субективна логика“, се състои от два основни параграфа, всеки един с по три подпараграфа. **Първи параграф** (стр. 57-127) „Логика на понятието като *битие*“ анализира обективната логика на Хегел и проблематизира *средния термин* от всяка обособена триада в разгръщането на логическите категории, в *Учение за битието* и *Учение за същността*. С анализа на битие и нищо се полага една нова, *спекулативна идея за нищото* и неговото обвързване с *опосредстването*, с дейността. Откъм това основание концептуалния анализ на цялата спекулативна логика се фокусира върху средния термин и осмисля необходимостта от съсредоточаване в самия метод, като по този начин схваща крайните термини на всяка триада и иманентния ход на понятието, спекулативния път на свободата. Експлицира се *идеята за свободата* като сблъсък на противоположности, нейната дейна страна, която обединява двете страни вземайки предвид разликата, *особеността*. Нещо повече, основополагайки последната. Така се принципа прехода, процеса, опосредстващата дейност от *нещо*, към *нещо друго*.

Концептуално-аналитичната част на дисертационното изследване осъществява опит за извеждане на *понятието свобода* отвъд традиционните схващания на двете основни постхегелиански направления (ляво и дясно хегелианство). Целта се заключава в осъзнаване на собствената методология като иманентна душа на дисертацията и позиционирането и в средата между марксистката и ирационалистичната интерпретация на *Науката логика*, както и на цялата философска система на Хегел. Мисленето на *нищото* става централен въпрос. Нищото има своето битие в мисленето, свобода без мислене и мислене без свобода са невъзможни по същество. По този начин се показва взаимовръзката на *нищото* и *свободата*, тяхната систематично-методологична функция и възможността за нейното принципиране. В този дух на спекулативната диалектика и с основополагане на по-горе казаното се разглежда и анализира цялата логика на Хегел. Откъм основното положение на Б. Спиноза (*omnis determination est negatio*) Хегел извлича един от своите основни закони в *Логиката* – *отрицание на отрицанието*, с което се прокарва идеята за „опосредстването на себе си със самото себе си“. Тази идея, този принцип настоящия труд показва в спекулативната логика на Хегел и провежда в сферата на нравствеността.

В концептуалния анализ на количествените изменения, заради спецификата на изследваната проблематика, а и като референция към един друг параграф по-нататък в изследването, се разглежда в общ смисъл отношението на пространство и време и се засяга връзката на математическото и философското познание. Особено внимание

се обръща на т.нар. „математическо безкрайно“, като се запазва и съхранява общия методологически ход на анализ на самия метод, на средата. Така кристализира значимостта на висшия анализ, на инфинитезималното смятане, в което от прехода на качество към количество, последното отново се завръща към първото, или отчитат се и се определят качествените характеристики на количеството. Това е важна страна на дисертационното изследване, защото демонстрира опосредстващата дейност, силата на опосредстването и нейното прилагане и смислово полагане в други сфери на науката, нещо, което дава възможността за екстраполация на тази дейност в проблемите на нравствеността.

По-нататък в категорията *абсолютна индиферентност* се представя отново фундаменталната опосредстваща сила на отрицателността, единството на качество и количество в мярата и прехода към *Учение за същността*.

В системата на категориите в *Учение за същността* спекулативно-диалектичната трактовка се съхранява и задълбочава, доколкото се пристъпва от пълната абстракция на битието, към по-конкретната страна на същността. Акцентира се върху отрицателната природа на същността и разработването на нейните категории. Средния термин става отново устойчиво съществуване и задвижва еволюционния ход. Полемизира се около марксистките и ирационалистичните интерпретации на основните категории на *Учение за същността*. Абстрахира се духовното значение на тази страна на спекулативната логика, както и необходимия път към нравствена възвишеност. Показва се *особената* роля на *Учение за същността* в спекулативната логика, в контекста на основната теза на дисертационния труд. Битието на същността лежи в *отрицанието* и това генерира живия дух, вътрешния порив на *понятието* към *самото него*, преходът на *същност* към *понятие*. В духа на спекулативното се експлицира неудовлетвореността на едностранчивото схващане, конкретно на това, че *нищо само* свръхсетивния свят е отражение на природния универсум, *нищо само* сетивния свят е царството на мисловните закони, а че и едното и другото имат почва и са породени от *понятието*. Представена е идеята, че с подобна мисловна парадигмалност е възможно преодоляването, снемането на крайно материалистическите и дясно ирационалистическите тълкувания на Хегел. Накрая се демонстрира начина, по който категорията *действителност* е развита като същинска предпоставка на *понятието*.

В последния подпараграф на „Логика на понятието като битие“ се осъществява историко-философски анализ на рецепцията на „старите“ онтологии в обективната логика на Хегел. Приведените аналогии между философските принципи на Парменид, Хераклит, Демокрит с определени категории от *Учение за битието*, между онтологията на Платон и определени категории от *Учение за същността*, както и между спекулативната онтология на Аристотел и определени категории от *Учение за понятието*, обосновават и засилват допълнително смисловото полагане на опосредстването.

Втори параграф (стр. 128-164) „Логика на понятието като *понятие*“, експлицира прехода от обективна към субективна логика през призмата на *понятието* въобще, както и през концептуалния анализ на самата субективна логика на Хегел. Освен референциите със спекулативната онтология на Аристотел, в този параграф, третиращ *понятието като такова*, неговата същинска природа, се отчита и поставя

влиянието на Кантовото схващане и трансценденталното единство на аперцепцията, като основна причина за *ставането на понятието*, през идеите и трансценденталната интерпретация на Хегел от Р. Пипин. Извежда се природата на понятието, неговата типика, че в своята особеност и отрицание, то е всеобщност. Откъм това твърдение се прокарва *идеята за свободата* и силата на *опосредстването*. Собственото опосредстване на понятието сменя *само-субстанциалността* и *само-субектността*, като става Абсолютен, субстанциален субект. Изгражда се тезата за взаимообвързаността на такова схващане за понятието със собственото систематично, същински философско съзряване на Хегел. Заедно с разгръщането на системното му мислене и обособяването на диалектичката методология се дава тласък и на *идеята за свободата*, разкриването на царството на свободата. Понятието освобождава духа от раздвоението между „а-за“ и „субстанцията“. В ранният обрат на Хегеловите схващания по отношение на християнската религия и Кантовите постулати на практическия разум, се полага систематичния и истински философски преход от обективно към субективно, което субективно обаче, като самосъзнателна свобода има в себе си снето самото обективно. Така познавателната типика на понятието и неговата природа, като опосредстване и свободно самопродуциране и самоизграждане, придобива и онтологически смисъл. В концептуалния анализ на субективната логика проличава в пълна степен идеята за съдържателното методологизиране, за изследване и третиране на самия метод, вътрешния метод на понятието, който е самото понятие. Спекулативната диалектика разгръща своя цялостен потенциал в *Учение за понятието*. Всяка една от разгледаните категории на субективната логика е сама за себе си *особено, определено понятие*, като по този начин се съхранява и продължава системното полагане и едновременно с това въвеждане на опосредстването като методологически и онтологически пригодно. Определеността на понятието като едно с неговото друго става съществена страна на спекулативно-диалектичкия ход, който оперира с абсолютното опосредстване, една поставеност, която води до истинно понятие. Посочени са някои проучвания и тълкувания на И. Пунчев, А. Бънков, А. Ууд, които са релевантни на застъпваната теза за средния термин. В концептуалния анализ на субективната логика на Хегел и разглеждане умозаключението за рефлексия кристализира значимата идея за една *съдържателна логика*. Приведени са и някои от тезите на М. А. Киссель във връзка с опосредстването като среден термин. Така всеобщността на опосредстването в системата на категориите от *Учение за понятието*, се определя и обособява вътре в себе си, става закон.

Разглежда се и категорията *отчуждение*, като „функция на хитростта на разума“, чиито критико-онтологичен заряд и, наред с *признанието*, прокарва постигане на конституцията на *Абсолютния субект*. Силата на опосредстването и опосредстващата дейност въобще се схваща като надграждане, снемане на предходните философски принципи в историята на философията и дава заявка за едно ново по-мощно философстване. Последното има за задача да разкрие истинното на човека, чрез самия него и в неговото ставане, чрез саморефлексия и едно конструктивно, *пораждащо отрицание*. В последното настоящи дисертационен труд търси основанията на една *етика* базираща се на логическия ход на понятието,

една нова *спекулативна етика*, която осъществява опит за постигане превъплъщението на методологичната и онтологична същност на хитростта в гносеологическия потенциал на субекта, отвъд насието и властта. *Особеността* на човешкото се различава от чисто природното, защото той е дух и има задачата *сам* чрез *самия себе си* и своето собствено абсолютно отношение да изкаже съждение за *самия себе си*, да си послужи със *самия себе си*.

Методът произлиза откъм целия логически ход, като *понятие*, като *цялото понятие* и неговата истина, като единство с действителността. Така цялата методология в тази втора част на изследването се заключава именно в концептуалния анализ на самия метод, *особеното* на метода, на безкрайната форма, в която е въплътено и нейното съдържание. Природата на метода като диалектически изисква задълбочаване в проблематиката, която се разгръща по-нататък, за да се утвърди с още по-голяма необходимост обосноваването на нравствения път и аргументацията на основната теза, на духовната еволюция, откъм логическото, хода на понятието, на възможността за о-познаване на *нещото в себе си*, на отвъдността. Това познание, в което понятието, освен като нещо субективно, придобива значението и на нещо обективно същевременно допринася и за самия метод и кристализирането му като безкрайна сила, която прониква всичко.

Така обособеното *понятие* се обвързва с математическото познание, а по този начин *историята на философията с историята на математиката*. Това се разбира като необходимост с оглед на възможността за вплитане на опосредстването при формиране на други области на знанието. Така се утвърждава допълнително интенцията на дисертационния труд към всеобща пригодност на опосредстващата дейност и по-конкретно в сферата на нравствеността. Историко-философското третиране на обвързаността между математическото познание и понятието иманентно съдържа и елемент на концептуалност. Понятието провокира откъм себе си и собствената си природа еволюция и в математиката, което съпътства идеята за системното разгръщане на разумното изобщо.

В обосновавания преход от трансцендентално към спекулативно и в концептуалния анализ на спекулативната логика, кристализира идеята за значимостта на двата модела, усилието да се схванат както необходимите условия на *самото познание*, така и истинската природа на *нещото само по себе си*. Това се пренася в сферата на нравствеността. Опитът за спекулативна етика показва възможността за реално единство на противоположности, вътре в самия човек, отвъд мистицизма приписван на спекулативно-логическото, както и отвъд т.нар. рационализация на диалектическия метод от марксистите. Идеята за системната природа на разума обаче, в който оперира опосредстващата сила изисква да се надраснат, под-минат, пре-минат подобни интерпретации на Хегел. И тук изследването се насочва към етическите структури, към една *теоретична етика*, която се явява необходим резултат от спекулативната логика. В спекулативната логика *свободата* на понятието (понятието за *свобода*) е на всяко равнище в развитието на категориите, но там тя е обвързана с *необходимостта*. Кант не успява да постигне логическо единство на свобода и необходимост, а ги примирява посредством *каузалността*. В тази пределно наситена проблематика Кант експлицира *антиномичността на разума* и я посочва като *необходима*. Това е негова безкрайна заслуга според Хегел,

тъй като отново вдъхва живот на диалектиката и дава повод за мислене на самото *противоречие*. Последното задвижва цялата система на философията, цялата система на науката и издърпва на преден план *опосредстването, идеята за средния термин*, като *особено понятие*, което опосредства и оперира с двата крайни термина едновременно, като в несъстоятелността на единия се отключва истинността на другия и обратно.

Човекът е този *среден термин*, нравствения път, който има силата да *опосредства*, самосъзнавайки сам да преценява, да постига и да твори без да руши. В самия човек се осъществява изконното опосредстване на *природа* и *дух*, на *чувство* и *мисъл*. Ето защо неговата *воля* играе такава огромна роля в това опосредстване и затова настоящия труд се насочва откъм логическото накъм нравственото и тяхното още по-дълбоко опосредстване. Идеята за системната природа на разума няма за цел да подчинява волята на мисленето, то е общо опосредстване, което надгражда простите единичности и способности до едно силно единство, отвъд *само-мисленето, само-чувстването* и *чистата воля*.

Трета глава (стр. 165-242), озаглавена „Спекулативна етика и духовна еволюция“, се състои от три основни параграфа, които систематично снемат предходните постановки и собствено изграждат конституцията на *Абсолютния субект*, възможността за негова етика, през призмата на два фундаментални концепта – за признание (*Anerkennung*) и отчуждение (*Entfremdung*).

Първи параграф (стр. 171-189) „Епохата на Просвещението и необходимостта от теоретична разработка на *идеята за свободата*“ изследва историко-философската обосновка на необходимостта от теоретична разработка на *идеята за свободата*, на *Абсолютния субект*, изграждането на неговия гносеологически потенциал, през идеите за познанието и правото, на философите от Просвещенската епоха в Европа. Интерпретира за взаимовръзката и взаимоотношението на гносеологическата и правната проблематика, в контекста на крайния резултат – философско-историческия възглед на Хегел за прогресът в съзнанието за свобода.

Първоначално се представят някои идеи и тенденции в английското и шотландско Просвещение. Там *идеята за свободата* започва да се оформя като критика на своеволната тирания, като порив към една нова социална организация базираща се на естествените човешки права – либералната демокрация. *Идеята за свободата* начева като основание, истинно условие на класическия либерализъм. В тази връзка се разглеждат гносеологическите възгледи на Д. Лок, които необходимо резултират и фундират неговите идеи за обществото и държавата. Експлицирана е принципната позиция, че на Британските острови, върху основата на идеите за познанието се обособява английският конституционализъм, който регламентира и съпровожда целокупния общественно-политически и икономически живот. През призмата на английското обикновено схващане и прокарване на *идеята за свободата* в държавността и естественото право на човека, се привежда тезата за необходимостта от периодично третиране и допълнително теоретично разработване на свободата (в духа на логическите категории), в зависимост от специфичните състояния и изисквания на епохата. Спекулативният рестарт на *идеята за свободата* и нейните производни се извлича именно първо от английското и шотландско *common sense*

философстване (отчетени са и техните разлики), което разбира нуждата от провеждане на свободата в държавността, на теорията към практиката, но го осъществява по обикновен, разсъдъчен начин.

Посочени са идеите на Лок за *собствеността*, които при Хегел в светлината на протестантската парадигмалност също намират своето основополагащо място, като мощен контрапункт на погрешните крайно леви интерпретации. Разкриването на взаимовръзката на тези по-съществени идеи резултира в утвърждаване силата на опосредстващата дейност на свободата, като *онтологичен принцип въобще*, но и като *онтологичен принцип на нравствеността*, който води до духовно израстване на *Абсолютния субект*.

Френската мисловност и просветителска дейност е анализирана главно през идеите на Ш. Л. Монтескьо и Ж. Ж. Русо, чиято философска интенция се проявява срещу авторитета на религията, състоянието на правната система и гражданското общество. Състоянието на правото, религията, държавата пробужда френското самосъзнание, което иска да срине ширещата се безнравственост, с помощта на собствения разум и увереността в него. Абстрахира се истинската, спекулативна страна на френското философстване, която се разбира като утвърждаване позицията на субекта, на човешкия разум по отношение на правото и религията. Това е вътрешен морален подвиг на френските мислители, които прокарват пътя на *промяната и изменението*, принципът на особеността, на отрицателността (по Хегел). Разрушеното вътре в себе си, срещу което е насочено самото разрушение е всъщност самия човек и неговото съзнание. Субекта трябва да се издигне в своето познание и образование, за да осъществи собствената промяна (преход) накъм нравственост, защото състоянието на неговата църква, неговата правна уредба и институции, неговата конституция и държавно устройство и управление съответстват на неговото собствено съзнание, на неговите нрави. Утвърждаването на *субективната свобода* от френските просветители осъществява огромно влияние върху постепенното формиране на *абсолютния субективизъм*.

В немското Просвещение свободата се схваща като мислене. Тя е корен на мисленето, нещо конкретно само по себе си. През призмата на немската мисловност, духовната история на Европа се осмисля като необходимо очертана от свръхсетивния елемент (за разлика от Британските острови и Франция), от същинското философстване, чиято фундаменталност конститутивно изгражда *Абсолютния субект* и неговата свобода. В дейността на немските философи от това време се задават параметрите на бъдещата субективност, *абсолютната субективност*. Посочено е влиянието на К. Волф, М. Кнутцен, К. А. Крузий върху Кант и неговия критицизъм. Последния, със своя методологически потенциал акостира при *идеята за свободата*. *Абсолютният субективизъм* се възприема като особен вид прогрес, който самопоражда, самоизгражда и собствено демонстрира себе си. Приложени са заслугата на Фихте и неговия стремеж да изведе всички мисловни определения откъм „а-за“, идеята за взаимоотношение на реалност и отрицание; както и по-нататъшната интенция на Шелинг да фундаментализира и концептуализира принципа за единство на мислене и битие. Той разчупва Фихтевия краен субективен идеализъм със собствения порив към природата, като натурфилософската специфика на Шелинговата мисловност отъждествява

завършения кръг на природата с интелектуалното и съзнателното у човека. На базата на това духовно движение на философските принципи в Европа и по-конкретно в Германия, се извлича *принципа на опосредстването* на Хегел, с който се снемат предходните едностранчивости и незадоволителни определения. С него се начева нов тип мислене, което е самата същина на понятието, неговия необходим ход.

С така получения резултат, като *Абсолютен субект*, чиято най-съкровена същност е *свободата*, по феноменологичен път се разгръща идеята за завръщане към самия себе си и проследяване на собствения прогрес в съзнанието за свобода, с цел нейното утвърждаване през реалното и осмисляне. Това е за-връщане напред („връщащо се обратно приближаване“) и разгръщане на трите фундаментални отношения на *Абсолютния субект*, които конституират възможността за негова собствена етика. Систематичното удържане на тази възможност разкрива действителното схващане на единството на логическото конструиране на *Абсолютния субект* с *идеята за свободата* във всемирната история, за тяхната иманентна взаимовръзка, откъм която се развива една *феноменология на Абсолютния субект*, и която, от своя страна, обуславя опосредстващата функция на свободата като онтологичен принцип на нравствеността.

Втори параграф (стр. 189-210) „Абсолютният субект и прогресът в съзнанието за свобода“ експлицира опита за *феноменология на Абсолютния субект*, основно през три фундаментални отношения, три същностни релации: *Абсолютен субект – Бог*; *Абсолютен субект – Другия*; *Абсолютен субект – Себе си*. Концептуализирането и принципирането на съотносимостта между абсолютно и относително, между безкрайно и крайно, отвежда към първата релация и нейното осмисляне. Тук медиативна функция има *концепта за признание*, който постановява отношението на *Абсолютния субект* и *Висшата същност*. Осъзнаването на крайността на *само* субективността, но същевременно и необходимостта на вътрешната определеност на волята, поражда основанието за съотносимост на *Абсолютния субект* и *Бог*. Опосредстващата функция на признанието смъква едностранчивостта на субективното и проправя пътя на истински свободното, самосъзнателно мислене на *Висшата същност*. Откроява се типиката на философското теоретизиране и тематизиране, което извежда особеността до абсолютна форма, освобождава я и признава *Висшата същност*. Значима страна на това първо отношение е осъзнаването на идеята в спекулативно-диалектична перспектива за *Абсолютния субект*, в който са вложени всъщност божествени мисли, които той схваща и постепенно реализира. Това се очертава като фундаментален, основополагащ елемент от духовната еволюция на субекта, а релацията *Абсолютен субект – Бог* става основание на прокарвания системен спекулативно-етически концепт. Схващането на Бога през принципа на понятието, стремежът към Него е всъщност основание за познанието на човека, вътрешното оттегляне в самия себе си, осмисленият път. Вмъква се тезата, че през по-висшето се разбира и опознава, първо *другия*, а след това и *самите себе си*.

Релацията *Абсолютен субект – Другия* кристализира като втората фундаментална пътека, по която се осъществява опит за изграждане на нова форма на ценностна система. Тя се извлича като резултат на необходимото отношение между *Абсолютния субект* и *Бог*. Основен медиатор, който опосредства двете страни на

това отношение, е *отчуждението*. Посредством самоотричането се експлицира положителната сила на функцията на отчуждението, която операционализира духовната динамика между *чистото* съзнание и *действителното* съзнание, по пътя на осмисляне на второто фундаментално отношение. Представена е съдържателната страна на отношението на едно самосъзнание спрямо друго самосъзнание. Тук отново основополагащ е принципа на понятието, който в насочването към самото себе си отчита и самостоятелността на своята разлика, на другостта. Методологизирането на отчуждаващото опосредстване способства реализирането на понятието за самостоятелно самосъзнание, схващането на понятието дух въобще. В ставането на субстанцията като субект, като дух се откроява както логиката и всеобщността, така и етиката и особеността присъщи на *Абсолютния субект*.

В третото отношение, на *Абсолютния субект* към самия *Себе си* се поставя завръщането към вътрешната същност и осмислянето на този ход като необходим резултат на първите две отношения. Завръщането към *Себе си* на *Абсолютния субект* се анализира през *концепта за примирение*, като цел на тази дейност се явява преодоляване на непосредствеността в себе си и достигане на съзнание за непрекъснатото постигане на свобода. Абсолютният субект знае своята субстанция и е противоречие в самия себе си.

В диалектичното развитие на съзнанието от *Феноменология* се разкрива методологическия преход към идеите на Хегел от *Философия на правото*. Трите посочени отношения на *Абсолютния субект* се свързват с историческите форми на съзнанието в методологическа перспектива. Опосредстващата функция на признанието, отчуждението и моралния светоглед са експликация на формите на съзнание, познати съответно като стоицизъм, скептицизъм и нещастно съзнание. Показва се пътят на развитие на нравствеността, откъм *Феноменология*, накъм *Философия на правото*, като методологическите основания се откриват в спекулативно-диалектичния ход на логическите категории. Така двойно опосредствания път – през логиката и нравствеността – на методологично обосноваване на духовната еволюция кристализира в същността на *Абсолютния субект*. Концептуализирането на трите отношения проправя път на импулсът за онтологично постигане на нравствеността, на идеята за нейната изначална значимост, върху плоскостта на логически осмислените категории.

Трети параграф (стр. 211-242) „*Идеята за свободата* като Абсолютна идея. Типология на духовната еволюция“ разглежда ставането на понятието за *свобода* откъм *Логиката. Абсолютният субект* се разглежда като необходим резултат от спекулативно-логическото образование, както и на последващия от това феноменологичен заход към неговата собствена същност. Двете пътеки се сливат в едно, като онтологично снети. Принципирането на методологизиращата функция довежда до субстанциалната страна на *Абсолютния субект*, чиято цел е непрестанното трансформиране и себеусъвършенстване, духовната еволюция, безкрайната промяна, в която се запазва *особеността. Абсолютният субект* боравещ с фундаменталното опосредстване, образован в спекулативната логика, има способността да надскочи нравствените „ценности“ на обикновения разсъдък и да изгради свои собствени, нови ценности, които изисква времето, а и неговото високо образование, равнище на самосъзнание и т.н. В това се състои самата духовна

еволюция, в осмисленото снемане, съхраняване и натрупване, в осмисленото изграждане на битие (*Gedachtsein*), а в настоящия труд се разкрива един възможен път, *нравствен път* към нейното безкрайно постигане.

Идеята за свободата се извежда като спекулативно-логически резултат, но едновременно с това се разкрива и нейната основополагаща функция в конфигурирането системата на науката въобще. Нравственият път на спекулативната логика и логическият път на нравствеността се сливат в едно, снемат се онтологично в духа, в същността на *Абсолютния субект*, и представят възможността за спекулативно-етическа система. Ставането на *Абсолютния субект* из самия себе си потвърждава опосредстващата функция на свободата, опосредстването като принцип изобщо, като методологически обосновава по-нататъшния ход на онтологично постигане на нравствеността, както и типиката на духовната еволюция. Очертава се своеобразна *систематична топология на свободата* и нейните производни, посредством впитане на спекулативно-диалектичната методология във формите на обективния дух. С анализ на правото и морала, на тяхната характерна връзка, закономерности и преход от едната форма към другата, кристализира последният етап на дисертационното изследване, който завършва обосновката на *основната теза за двойно опосредствания път, за методологическото основание и обосновка на типиката на духовната еволюция*. Експлицира се обезличаването на нравствеността без свободата, абсолютната необходимост на последната в стремежа към постигане на един истинен нравствен дух. По-нататък се развива идеята за опосредстването като всеобщ онтологичен принцип, а съвсем в края се демонстрира този принцип, опериращ във формата на държава и световна история, което пък, от своя страна, го утвърждава като онтологичен принцип на нравствеността.

Заключението (стр. 245-246) собствено систематизира и обвързва постигнатите резултати на дисертационното изследване. Изведени са посочените проблеми в общите изводи към всяка глава, като на тази база е поставена възможността за по-нататъшно изследване. Заключението обобщава анализирания възможности, като обособява топологизирането на *Науката етика*, чиято задача се оформя като последващо постигане на духовна еволюция от страна на *Абсолютния субект*. Като спекулативно-диалектичен дух на философстване и тематизиране се представя необходимостта от понятийно осмисляне и систематизиране на етическите категории, чийто логически генезис и развитие допринася безкрайното духовно израстване. Установяването на опосредстването като онтологичен принцип на нравствеността кристализира като необходимо основание на *Науката етика*.

ПРИНОСНИ МОМЕНТИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

- 1.** Експликация на взаимно опосредствания път на ставане на логиката и нравствеността като възможност за осмисляне на методологичното изграждане на същността на духовната еволюция.
- 2.** Концептуално анализиране на спекулативната логика на Хегел откъм принципната методологизираща функция на фундаменталното опосредстване.
- 3.** Разкриване на типологията на духовната еволюция посредством ставането на понятието свобода.
- 4.** Спекулативно-диалектично ставане на Абсолютния субект и фундаментализиране на необходимостта от феноменологично отнасяне към Висшата същност, Другия и Себе си, което полага основанията на спекулативно-етическата парадигмалност.
- 5.** Аргументиране на понятието свобода като онтологична основа на нравствеността.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

2018 – *Hegel and the speculative course of freedom*. IN: *FILOSOFIYA-PHILOSOPHY*, Vol. 27, Issue 4, pages: 359-364. (WOS:000453443400002; IDS Number: HE5RK)

2017 – *Сетивен и свръхсетивен свят в Хегеловата концепция за съзнанието*, сп. „Философия”, год. XXVI, кн.3, стр. 322-330 (WOS:000425241000009; IDS Number: FW3WA)

2017 – *Prius 'ът в Хегеловата онтология*, сп. „Философия“, год. XXVI, кн.2, стр. 151-160 (WOS:000411220500003; IDS Number: FH5PV)

ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

2019 – *Логика и образование (под печат)*, в: сб. „Философски опити“, Том XV, УИ „Неофит Рилски“ Благоевград

2016 – *Хегел и Фройд. За еволюцията на съзнанието*, в: сп. „Философия“, год. XXV, кн.4, стр. 400-408 (WOS: 000411218200006; IDS Number: FH5PA)

2015 – *Пространство и време в натурфилософската система на Хегел*, в: сб. „Философски опити”, Том XII, УИ „Неофит Рилски” Благоевград: стр. 97-106

ДРУГИ ПУБЛИКАЦИИ

2017 – *Декартовото Разсъждение за метода и подхода към науките*, в: сб. „Философски опити“, Т. XIII, УИ „Неофит Рилски“ Благоевград

2017 – *Преходът като маргинализация*, в: сб. „Философски опити“, Т. XIII, УИ „Неофит Рилски“ Благоевград

2015 – *Отвъд идея и материя в нравствената философия на Владимир Соловьев*, в: сп. „Философия”, год. XXIV, кн.4, стр. 398-409